

UDK 371.321:159.923.3]  
371.21'322.9

Primljeno: 02. 09. 2019.

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

**Emina Kapić**

## **OSOBI NE NASTAVNIKA I UKLJUČENOST UČENIKA U NASTAVU**

Ovo empirijsko istraživanje bavi se osobinama nastavnika i uključenošću učenika u nastavu. U istraživanju su korišteni standardizovani instrumenti: ON – osobine nastavnika i UUN – uključenost učenika u nastavu. Istraživanje je urađeno na uzorku od 120 učenika IX razreda osnovnih škola. Cilj istraživanja bio je da se ispita koje osobine nastavnika utiču na uključenost učenika u nastavu. T-testom nezavisnih uzoraka upoređeni su rezultati ispitivanja ukupne uključenosti učenika u nastavu prema dominantnim osobinama nastavnika autoritativnosti – kooperativnosti, normativnosti – usmjerenosti na rješavanje problema i emocionalno pozitivnih reakcija – emocionalno negativnih reakcija. Rezultati istraživanja pokazali su da nema značajne razlike između ukupne uključenosti učenika u nastavu u odnosu na dominantne osobine nastavnika autoritativnost – kooperativnost, normativnost – usmjerenost na rješavanje problema i emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije. Značajna razlika nije se pokazala ni u uticaju dominantnih osobina nastavnika i uspjeha na uključenost učenika u nastavu. Značajna razlika nije se pokazala ni u uticaju dominantnih osobina nastavnika autoritativnost – kooperativnost, emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije i spola na uključenost učenika u nastavu. Statistički značajnim pokazao se jedino zajednički uticaj dominantnih osobina nastavnika normativnost – usmjerenost na

rješavanje problema i spola na uključenost učenika u nastavu. Takođe, statistički značajnim pokazao se samo i zaseban uticaj spola na uključenost učenika u nastavu.

**Ključne riječi:** učenik, nastavnik, osobine nastavnika, uključenost, interakcija.

## UVOD

Istraživanje koje prezentiramo u ovome radu urađeno je s ciljem da saznamo koje to osobine nastavnika utiču na uključenost učenika u nastavu. One osobine nastavnika za koje se pokaže da dovode do veće uključenosti učenika u nastavu treba kod nastavnika podsticati. Kako bi se kod nastavnika u radu sa učenicima podstakla primjena osobina koje su pokazale da dovode do uključenosti u nastavu treba ih što bolje prezentovati. U ovom istraživanju ispitivane su sljedeće grupe osobina nastavnika: autoritativnost – kooperativnost, normativnost – usmjerenost na rješavanje problema, emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije. Navedeni korpus ispitivanih osobina nastavnika preuzeli smo od Nenada Suzića (2003) koji je konstruisao i instrument sa navedenim osobinama nastavnika.

S obzirom da je veliki broj definicija o osobinama nastavnika i o uključenosti učenika u nastavu kao i ranijih istraživanja ove problematike u teorijskom dijelu ćemo navesti samo neke definicije i dati sažet pregled.

## OSOBINE NASTAVNIKA

„Osobine nastavnika možemo posmatrati kao osobine ličnosti: racionalna, emocionalna, spacijalna obilježja; kao fizička obilježja: izgled, odjevanje, dopadljivost i slično; kao profesionalna obilježja: stil i način rada u nastavi, kooperativnost, normativnost i slično. Cjelovita i sveobuhvatna teorija ličnosti u psihologiji ne postoji, niti postoji lista osobina ličnosti koja bi bila konačna“ (Suzić 2003: 55).

Malinić (2014) smatra da pored nastavnikovih pedagoških uvjerenja na koji način će pristupiti u radu sa učenikom utiču i njegove osobine ličnosti. Petrović-Bjekić (1997) smatra da značaj nastavnika u formiranju razreda i razredne klime proizilazi iz njegovog položaja u samom nastavnom procesu.

## **Uključenost učenika u nastavu**

Rovan, Šimić i Pavlin-Bernardić (2017) uključenost definišu kao posvećenost školskim sadržajima ili kao aktivno sudjelovanje u procesu obrazovanja i smatraju da uključenost predstavlja manifestaciju motivacije. Drugačije rečeno, motivacija predstavlja namjeru za uključivanje u aktivnost, dok uključenost označava stvarno uključivanje u aktivnost, akciju samu. Bihevioralna uključenost, emocionalna uključenost i kognitivna uključenost su najčešće istraživani trofaktorski model prema kojem se razlikuju dimenzije uključenosti. Rovani, Šimić i Pavlin-Bernardić (2017) bihevioralnom uključenosti smatraju različita ponašanja: praćenje uputa, učenje, postavljanje pitanja, poštivanje pravila u razredu, izvršavanje školskih zadataka, sudjelovanje u razrednim raspravama i sudjelovanje u drugim aktivnostima povezanim sa školom poput dodatne nastave, odlazaka na izlete i slično. Druga dimenzija je emocionalna uključenost koja se odnosi na sve emocionalne reakcije učenika bilo da su ugodne ili neugodne. U emocionalnu uključenost ubraja se i osjećaj pripadanja školi. Kognitivna uključenost treća je dimenzija uključenosti, a odnosi se na psihološko ulaganje (ulaganje truda) u učenje i razumijevanje kompleksnih ideja kao i na primjenu strategija učenja.

Bezinović, Marušić i Ristić Dedić (2012) bitnim preduslovom kvalitetnog učenja smatraju uključenost učenika u aktivnost tokom nastave. Oni smatraju da će učenici, koji u toku školovanja razviju motivaciju za učenje, nastaviti učiti čitav život. Iz tog razloga važno je da nastavnici primjenjuju različite strategije podsticanja interesa učenika kao i njihovog aktivnog uključivanja u nastavu. Stanković-Janković (2012) nastavnikovu ulogu smatra važnom u početnim koracima obuke za učenje, jer nastavnik kroz nastavu daje glavne smjernice učenicima za njihovo uključivanje i rad.

## **PREGLED RANIJIH ISTRAŽIVANJA OSOBINA NASTAVNIKA I UKLJUČENOSTI UČENIKA U NASTAVU**

Dević (2016) je u svom istraživanju došla do saznanja da učenici cijene sljedeće osobine nastavnika: nije ni prestrog ni preblag, ima smisao za humor, zna se šaliti i održati zabavno predavanje, poznaje svoj predmet i zna objasniti, pošten je i pravedan prema svim učenicima, ima razumijevanje za potrebe učenika, spreman je na dogovor, zna komunicirati i ostvariti pozitivan odnos prema učenicima, iskren je, kreativan, raznolik i podstiče ih na ostvarenje njihovih potencijala. Đorđević i Đorđević (1988;

prema Malinić 2014) dobili su rezultate po kojima mlađi učenici osnovne škole cijene sljedeće osobine nastavnika: dobrotu i humanost, stručna svojstva, odnos prema učenicima, dok stariji učenici najviše ističu pedagoške i stručne kvalitete nastavnika. Laketa (1985; prema Malinić 2014) kao bitne osobine ličnosti nastavnika navodi: međuzavisnost, uzajamnost, percepciju, emocionalne stavove i empatiju.

U istraživanju koje je sproveda Vatreš (2019) dobila je koje osobine nastavnici razredne i predmetne nastave smatraju bitnim u radu sa učenicima. Nastavnici razredne nastave sljedeće osobine smatraju bitnim: sigurnost djece, pravednost i dosljednost, intrinzični interes i ljubav za posao i za djecu, humor, partnerski odnos sa djecom, kreativnost u radu sa djecom kao i strpljivost. Nastavnici predmetne nastave sljedeće osobine smatraju bitnim: sigurnost djece, etičnost, pravednost, partnerski odnos sa djecom, dosljednost i odgovornost. Vizek-Vidović, Vlahović-Štetić, Rijavec i Miljković (2003) smatraju da nastavnici koji vjeruju u učenikove sposobnosti za učenje i koji se osjećaju odgovornima da podstiču učenika na učenje imaju učenike koji u učenju postižu bolje rezultate bez obzira na nastavni predmet i nivo poučavanja ili sposobnosti samih učenika. Rovani, Šimić i Pavlin-Bernardić (2017) dobile su rezultate po kojima subjektivna vrijednost i samoeфикаsnost u samoregulaciji predmeta hemije predviđa ugodnu emocionalnu uključenost, ali da opstaje percepcija predmeta kao manje korisnog, važnog i zanimljivog. Rovani, Pavlin-Bernardić i Vlahović-Štetić (2013) su utvrdile da su vrijednosti matematike pozitivno povezane sa spremnošću za učenje matematike, ali i negativno povezane sa strahom od matematike.

Krsnik (2005; prema Svedružić 2012) svojim je istraživanjem potvrdio da historijsko-filozofski modeli doprinose boljem razumijevanju naučnog znanja i njegovog razvoja odnosno razumijevanju prirode nauke. Warrick (2000; prema Svedružić 2012) u svom istraživanju zaključuje da učenici pokazuju veliki interes i zadovoljstvo izrađujući projekte iz historije nauke. Svedružić (2012) na osnovu rezultata koje je dobio zaključuje da je interes za fiziku varijabla koja zavisi o obliku nastave koji se izvodi. Autor smatra da konstruktivistička strategija poučavanja ima veći potencijal za razvoj i očuvanje kako privremenih tako i trajnih oblika interesa, dok tradicionalne predavačke strategije u tom smislu smatra nekonkurentnim. Šimić Šašić i Sorić (2011) su zaključile da su ispitna anksioznost i strategije učenja varijable koje objašnjavaju uspjeh učenika u stranom jeziku. Prema autoricama bolji uspjeh iz stranog jezika imaju učenici koji vjeruju da više kontrolišu svoje postignuće, imaju veću akademsku samoeфикаsnost, manju ispitnu anksioznost i više koriste efikasne strategije učenja.

## METODOLOŠKI OKVIR

### *Predmet, problem i cilj istraživanja*

Predmet istraživanja obuhvata osobine nastavnika kao i uključenost učenika IX razreda u nastavu. Problem koji želimo istražiti odnosi se na utvrđivanje stepena povezanosti osobina nastavnika, sa jedne strane, i uključenosti učenika u nastavu, sa druge strane. Cilj istraživanja glasi: ispitati koje osobine nastavnika utiču na uključenost učenika u nastavu.

### *Zadaci istraživanja*

Zadaci istraživanja su: istražiti, utvrditi, analizirati i interpretirati:

- a) stavove učenika prema osobinama nastavnika i uključenosti učenika u nastavu s obzirom na školski uspjeh.
- b) stavove učenika prema osobinama nastavnika i uključenosti učenika u nastavu s obzirom na spol.
- c) analiza i interpretacija prikupljenih podataka odgovarajućim instrumentima.

### *Hipoteze*

Polazna hipoteza glasi: Pretpostavlja se da postoje razlike u prosječnom nivou ukupne uključenosti i pojedinačnih subskala uključenosti u nastavu (emocionalna, kognitivna i socijalna) među učenicima s obzirom na procijenjene dominantne osobine nastavnika (autoritativnost – kooperativnost, normativnost – usmjerenost na rješavanje problema i emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije).

Za potrebe polazne (glavne) hipoteze istraživanja utvrđene su sljedeće radne hipoteze:

H-1: Pretpostavlja se da postoje razlike u dominantnim osobinama nastavnika autoritativnost – kooperativnost u odnosu na uključenost učenika u nastavu s obzirom na školski uspjeh i spol.

H-2: Pretpostavlja se da postoje razlike u dominantnim osobinama nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema na uključenost učenika u nastavu s obzirom na školski uspjeh i spol.

H-3: Pretpostavlja se da postoje razlike u dominantnim osobinama nastavnika emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije na uključenost učenika u nastavu s obzirom na školski uspjeh i spol.

### *Varijable*

U istraživanju postavljenog problema utvrđene su i mjerene sljedeće varijable:

- a) Zavisna varijabla: osobine nastavnika. Ova varijabla je numerička, racio intervalna i kontinuirana.
- b) Nezavisna varijabla: uključenost učenika u nastavu. Ova varijabla je numerička, racio intervalna i kontinuirana.

Nezavisne varijable su spol i školski uspjeh učenika. Spol učenika je nominalna varijabla, a školski uspjeh učenika je kategorijalna varijabla.

### *Instrumenti*

#### *ON – Osobine nastavnika*

Instrument koji je korišten za istraživanje osobina nastavnika djelo je profesora Nenada Suzića (2003). Ovaj instrument je namijenjen učenicima. Odnosi se na osobine nastavnika i ima 18 ajtema na koje učenici odgovaraju skalom procjene Likertovog tipa. Mjeri stavove učenika o osobinama nastavnika tj. njihov doživljaj tih osobina. Sastoji se od tri subskale: a) autoritativnost – kooperativnost, 6 ajtema, b) normativnost – usmjerenost na rješavanje problema, 6 ajtema, c) emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije, 6 ajtema. Subskalu autoritativnost – kooperativnost čine ajtemi: 1, 2, 3, 7, 8 i 9. Subskalu normativnost – usmjerenost na rješavanje problema čine ajtemi: 10, 11, 12, 13, 14 i 15, dok subskalu emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije čine ajtemi: 4, 5, 6, 16, 17 i 18. Svaki učenik ponaosob procjenjuje 18 osobina nastavnika koji mu predaje. Nastavne predmete odabira istraživač i upisuje ih na skaler. U baždarenju je primijenjen split-half metod po principu par-nepar. Primjenom Spearman-Brownove formule za procjenu pouzdanosti čitavog instrumenta na osnovu pouzdanosti njegovih polovina dobijena je korelacija  $r_t = 0,85$ , što je statistički pouzdano za zaključivanje o predmetu ovog istraživanja. Na početku rada učenici daju i sljedeće podatke: spol, razred i odjeljenje kao i školski uspjeh. Maksimalan skor skalera iznosi 90. Minimalan skor skalera iznosi 18. Skor za svaku od subskala zasebno autoritativnost – kooperativnost, normativnost – usmjerenost na rješavanje problema i emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije iznosi od 6 do 30, gdje 6 znači minimalni skor, a 30 maksimalni skor. Veći ukupan skor ukazuje na poželjnije osobine nastavnika.

### *UUN- Skalera uključenosti učenika u nastavu*

Instrument za istraživanje uključenosti učenika u nastavu djelo je Rimm-Kaufmana i saradnika (Baroody, Larsen, Curby, Abry i Jep 2015). Ovaj instrument je namijenjen učenicima. Odnosi se na uključenost učenika u nastavu i ima 18 ajtema na koje učenici odgovaraju skalom Likertovog tipa. Instrument sadrži sljedeće subskale: socijalnu, kognitivnu i emocionalnu uključenost o kojima se učenici izjašnjavaju vlastitom procjenom uključenosti u nastavu. U sklopu kognitivne uključenosti nalazi se 6 ajtema, a to su: 1, 2, 3, 4, 5 i 6. Minimalan skor na ovoj subskali iznosi 6, a maksimalan 30. U sklopu emocionalne uključenosti nalazi se 7 ajtema: 7, 8, 9, 10, 11, 12 i 13, gdje minimalan skor iznosi 7, a maksimalan 35. U sklopu socijalne uključenosti nalazi se 5 ajtema: 14, 15, 16, 17 i 18. Minimalan skor na ovoj subskali iznosi 5, a maksimalan 25. Maksimalan skor skalera iznosi 90, dok minimalan iznosi 18. Veći skor daje veću kognitivnu, emocionalnu i socijalnu uključenost.

### *Populacija i uzorak*

Uzorak u istraživanju čine učenici IX razreda osnovnih škola na području općine Cazin. Istraživanjem je obuhvaćen uzorak slučajnog tipa 120 učenika IX razreda oba spola.

### *Dizajn istraživanja*

U ovom istraživanju za osobine nastavnika uzet je uzorak četiri nastavnika nastavnih predmeta: njemački jezik, engleski jezik, biologija i historija. Za istraživanje uključenosti učenika u nastavu istraživana je ukupna uključenost i pojedinačne dimenzije uključenosti u nastavu (socijalna, kognitivna i emocionalna). Ispitanicima se prvo objasnilo kako se popunjavaju skalari. Ispitanici su imali skalere ispred sebe. Istraživač je sa power-point prezentacije čitao tvrdnju po tvrdnju ispitanicima, a oni su iskazivali svojim stavom stepen slaganja/neslaganja sa navedenim tvrdnjama o osobinama nastavnika i uključenosti učenika u nastavu. Ako nekom učeniku nešto iz skalera nije bilo jasno istraživač je to pojasnio, bez sugerisanja odgovora. Primjenom ovakvog načina istraživanja istraživač je držao pažnju i koncentraciju ispitanicima tokom cijelog trajanja istraživanja. Istraživanje je provedeno u prvom polugodištu školske 2018./2019. godine.

### Rezultati istraživanja i diskusija

Uzorak istraživanja čini 120 učenika muškog i ženskog spola. U strukturi uzorka više je zastupljeno ispitanika muškog spola ( $n = 66$  ili 55%) u odnosu na ispitanike ženskog spola ( $n = 54$  ili 45%). Učenici muškog spola u odnosu na učenike ženskog spola imaju slabiji uspjeh u školi. Učenici muškog spola imaju veći broj nedovoljnog, dovoljnog i dobrog uspjeha u odnosu na učenice ženskog spola. Učenice ženskog spola u odnosu na učenike muškog spola imaju bolji, vrlo dobar i odličan uspjeh.

**Tabela 1** - Uključenost učenika u nastavu prema procijenjenim dominantnim osobinama nastavnika: Autoritativnost – kooperativnost

	Dominantna AK	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kognitivna UUN	dom A	21,91	3,534	0,158	0,692	0,574	0,567
	dom K	21,30	3,321				
Emocionalna UUN	dom A	20,27	5,676	0,032	0,859	-0,137	0,892
	dom K	20,50	5,102				
Socijalna UUN	dom A	16,09	3,859	0,108	0,743	-0,726	0,469
	dom K	16,98	3,880				
UUN zbir	dom A	58,27	9,696	0,053	0,818	-0,157	0,875
	dom K	58,78	10,240				

*Legenda:* Dominantna AK – Autoritativnost – kooperativnost kao dominantna osobina nastavnika; UUN zbir – Ukupna uključenost učenika u nastavu; Dom A – Autoritativnost kao dominantna osobina nastavnika; Dom K – Kooperativnost kao dominantna osobina nastavnika

T-testom nezavisnih uzoraka upoređeni su rezultati ispitivanja uključenosti učenika u nastavu prema procijenjenim dominantnim osobinama nastavnika autoritativnosti i kooperativnosti. Nije bilo značajne razlike rezultata kod ukupne uključenosti učenika u nastavu u odnosu na dominantne osobine nastavnika autoritativnosti ( $M = 58,27$ ,  $SD = 9,696$ ), odnosno dominantne kooperativnosti ( $M = 58,78$ ,  $SD = 10,240$ );  $t = -0,157$ ,  $p = 0,875$ . Nije bilo značajne razlike rezultata ni kod pojedinačnih subskala uključenosti u nastavu (kognitivna, emocionalna i socijalna uključenost u nastavu) u odnosu na dominantne osobine nastavnika autoritativnost i kooperativnost. Na osnovu dobijenih rezultata zaključuje se da uključenost učenika u nastavu nije pod uticajem dominantnih osobina nastavnika autoritativnost – kooperativnost. Razlog je u tome što autoritativan nastavnik donosi



sve odluke sam bez uključivanja učenika u njih, dok putem kooperativnosti nastavnika sa pozicije koordinatora pređe u člana grupe koji, opet, nameće svoja rješenja, a toga nije svjestan. Nastavnik sasluša ideje učenika, ali postupa po principu uradite ovako kako sam rekao, jer su moje ideje kvalitetnije. Takav nastup nastavnika guši uključenost učenika u nastavu.

**Tabela 2** - Uključenost učenika u nastavu prema procijenjenim dominantnim osobinama nastavnika: Normativnost – usmjerenost na rješavanje problema

Dominantna NURP		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kognitivna UUN	dom N	21,00	3,887	1,005	0,318	-0,649	0,518
	dom URP	21,47	3,157				
Emocionalna UUN	dom N	20,39	5,977	4,225	0,042	-0,086	0,932
	dom URP	20,50	4,882				
Socijalna UUN	dom N	16,75	4,510	3,895	0,051	-0,209	0,835
	dom URP	16,95	3,681				
UUN zbir	dom N	58,14	12,878	8,416	0,004	-0,294	0,770
	dom URP	58,91	9,245				

*Legenda:* Dominantna NURP – Normativnost – Usmjerenost na rješavanje problema kao dominantna osobina nastavnika; UUN zbir– Ukupna uključenost učenika u nastavu; Dom N – Normativnost kao dominantna osobina nastavnika; Dom URP – Usmjerenost na rješavanje problema kao dominantna osobina nastavnika.

T-testom nezavisnih uzoraka upoređeni su rezultati ispitivanja uključenosti učenika u nastavu prema procijenjenim dominantnim osobinama nastavnika normativnost i usmjerenost na rješavanje problema. Nije bilo značajne razlike u rezultatima ukupne uključenosti učenika u nastavu u odnosu na dominantne osobine nastavnika normativnost ( $M = 58,14$ ,  $SD = 12,878$ ), odnosno, dominantna usmjerenost na rješavanje problema ( $M = 58,91$ ,  $SD = 9,245$ );  $t = -0,294$ ,  $p = 0,770$ . Nije bilo značajne razlike u rezultatima ni kod pojedinačnih subskala uključenosti u nastavu (kognitivna, emocionalna i socijalna uključenost u nastavu) u odnosu na dominantne osobine nastavnika normativnost i usmjerenost na rješavanje problema. Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja zaključujemo da uključenost učenika u nastavu nije pod uticajem dominantnih osobina nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema. Razlog bi mogao biti u tome što kod osobine nastavnika normativnost nastavnici previše insistiraju na poštovanju pravila i primjeni istih, a to guši slobodu učenika u radu. To dovodi i do straha učenika da neće ispoštovati pravila i da će ih nastavnik kritikovati, pa se učenici odlučuju povući. Kod osobine nastavnika usmjerenost na rješavanje

problema nastavnika sa prihvatanja i uvažavanja mišljenja učenika vodi ih, makar sugestivno, ka zaključku da je bolje prihvatiti mišljenje nastavnika. Bez zajedničkog dogovora sa učenicima koje je rješenje kvalitetnije, to kod učenika izazove povlačenje.

**Tabela 3** - Uključenost učenika u nastavu prema procijenjenim dominantnim osobinama nastavnika: Emocionalno pozitivne – emocionalno negativne reakcije

Dominantna EPREN		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kognitivna UUN	dom EPR	21,28	3,351	1,071	0,303	-1,312	0,192
	dom ENR	23,50	1,732				
Emocionalna UUN	dom EPR	20,40	5,112	0,003	0,957	-0,901	0,369
	dom ENR	22,75	5,965				
Socijalna UUN	dom EPR	16,85	3,811	1,054	0,307	-0,708	0,480
	dom ENR	18,25	5,909				
UUN zbir	dom EPR	58,53	10,156	0,000	0,986	-1,157	0,250
	dom ENR	64,50	9,469				

*Legenda:* Dominantna EPR/ENR – Emocionalno pozitivne reakcije i emocionalno negativne reakcije kao dominantne osobine nastavnika; UUN zbir – Ukupna uključenost učenika u nastavu; Dom EPR – Emocionalno pozitivne reakcije kao dominantna osobina nastavnika; Dom ENR – Emocionalno negativne reakcije kao dominantna osobina nastavnika.

T-testom nezavisnih uzoraka upoređeni su rezultati ispitivanja uključenosti učenika u nastavu prema procijenjenim dominantnim osobinama nastavnika emocionalno pozitivne i emocionalno negativne reakcije. Nije bilo značajne razlike u rezultatima kod ukupne uključenosti učenika u nastavu u odnosu na dominantne osobine nastavnika emocionalno pozitivne reakcije ( $M = 58,53$ ,  $SD = 10,156$ ), odnosno, dominantne emocionalno negativne reakcije ( $M = 64,50$ ,  $SD = 9,469$ );  $t = -1,157$ ,  $p = 0,250$ . Nije bilo značajne razlike ni kod pojedinačnih subskala uključenosti u nastavu (kognitivna, emocionalna i socijalna uključenost u nastavu) u odnosu na dominantne osobine nastavnika emocionalno pozitivne reakcije i emocionalno negativne reakcije. S obzirom na to da se iz rezultata istraživanja vidi da uključenost učenika u nastavu nije pod uticajem osobina nastavnika emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije dobijeni rezultati su po svojoj prilici posljedica toga što nastavnici pređu iz pozitivnih emocija u emocije sažaljenja prema učenicima, a učenici ne vole kad im nastavnik dozvoli da zbog sažaljenja nešto urade. Kod emocionalno negativnih reakcija nastavnika u startu svojim grubim nastupom dovede učenika do povlačenja.

**Tabela 4** - Uticaj dominantnih osobina nastavnika autoritativnost – kooperativnost na uključenost učenika u nastavu s obzirom na uspjeh učenika

Obilježja	<i>F</i>	<i>p</i>
Uspjeh	0,788	0,535
DomAK	0,224	0,637
DomAK*Uspjeh	0,500	0,683

*Legenda:* DomAK – Autoritativnost - Kooperativnost kao dominantna osobina nastavnika.

Uticaj interakcije nije značajan (DomAK\*uspjeh:  $F = 0,500$ ,  $p = 0,683$ ). To ukazuje da nema značajne razlike u uticaju dominantnih osobina nastavnika autoritativnost – kooperativnost i uspjeha na uključenosti učenika u nastavu. Uticaj interakcije nije značajan ni za zaseban uticaj uspjeha (uspjeh:  $F = 0,788$ ,  $p = 0,535$ ). Uticaj interakcije nije značajan ni za zaseban uticaj dominantnih osobina nastavnika autoritativnost – kooperativnost na uključenost učenika u nastavu (DomAK:  $F = 0,224$ ,  $p = 0,637$ ). Razlog tražimo u tome da učenik kroz vlastitu motivaciju pokreće sam sebe i uključuje se u nastavni proces. Vlastita motivacija pokreće se zbog zainteresovanosti za nastavni predmet/predmete i potrebu sticanja znanja nastavnog predmeta za pohađanje srednje škole, a kasnije i fakulteta.

**Tabela 5** - Uticaj dominantnih osobina nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema na uključenost učenika u nastavu s obzirom na uspjeh učenika

Obilježja	<i>F</i>	<i>p</i>
Uspjeh	1,614	0,176
DomNURP	0,041	0,840
DomNURP*Uspjeh	0,447	0,720

*Legenda:* DomNURP – Normativnost – Usmjerenost na rješavanje problema kao dominantne osobine nastavnika

Uticaj interakcije nije značajan (DomNURP\* uspjeh:  $F = 0,447$ ,  $p = 0,720$ ). To ukazuje da nema značajne razlike u uticaju dominantnih osobina nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema i uspjeha na uključenost učenika u nastavu. Uticaj interakcije nije značajan ni za zaseban uticaj uspjeha (uspjeh:  $F = 1,614$ ,  $p = 0,176$ ). Uticaj interakcije nije značajan ni u pogledu zasebnog uticaja dominantnih osobina nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema na uključenost učenika u nastavu (DomNURP:  $F = 0,041$ ,  $p = 0,840$ ). Razlog tražimo

u tome da učenik pokretanjem vlastite motivacije uključuje se u nastavni proces bez obzira na uspjeh i osobine nastavnika zajedno, kao i zasebnih uticaja uspjeha i osobina nastavnika. Pokretač motivacije uključenja u nastavni proces vidi se u potrebi poznavanja materije nastavnih predmeta zbog upisa i pohađanja kako srednje škole, tako i fakulteta. Pokretač motivacije je i potreba završetka srednje škole i fakulteta zbog rada u budućem zanimanju.

**Tabela 6** - Uticaj dominantnih osobina nastavnika emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije na uključenost učenika u nastavu s obzirom na uspjeh učenika

Obilježja	<i>F</i>	<i>p</i>
Uspjeh	0,486	0,746
DomEPRENR	1,974	0,163
DomEPRENR*	1,500	0,219
Uspjeh		

*Legenda:* DomEPRENR – Emocionalno pozitivne reakcije – Emocionalno negativne reakcije kao dominantne osobine nastavnika.

Uticaj interakcije nije značajan (DomEPRENR\*uspjeh:  $F = 1,500$ ,  $p = 0,219$ ). To ukazuje da nema značajne razlike u uticaju dominantnih osobina nastavnika emocionalno pozitivne reakcije i emocionalno negativne reakcije i uspjeha na uključenost učenika u nastavu. Uticaj interakcije nije značajan ni u pogledu zasebnog uticaja uspjeha na uključenost učenika u nastavu (uspjeh:  $F = 0,486$ ,  $p = 0,746$ ). Uticaj interakcije nije značajan ni u pogledu zasebnog uticaja dominantnih osobina nastavnika emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije na uključenost učenika u nastavu (DomEPRENR:  $F = 1,974$ ,  $p = 0,163$ ). Razlog tražimo u tome da je podsticaj učeniku za uključenost u nastavu vlastiti rad i izvršavanje obaveza prema nastavnim predmetima iz potrebe da bolje i kvalitetnije znanje iz nastavnih predmeta bude od pomoći u daljem školovanju. Razlog mogu biti i zahtjevi roditelja za boljim uspjehom u nastavi, kao i obećana nagrada od strane roditelja za postizanje uspjeha u nastavi.

**Tabela 7** - Uticaj dominantnih osobina nastavnika autoritativnost – kooperativnost na uključenost učenika u nastavu s obzirom na spol učenika

Obilježja	<i>F</i>	<i>p</i>
Spol	2,519	0,115
DomAK	0,004	0,952
DomAK*Spol	1,201	0,275

**Legenda:** DomAK – Autoritativnost - Kooperativnost kao dominantna osobina nastavnika

Uticaj interakcije nije značajan (DomAK\*spol:  $F = 1,201, p = 0,275$ ). To ukazuje da nema značajne razlike u uticaju dominantne osobine nastavnika autoritativnost – kooperativnost i spola na uključenost učenika u nastavu. Uticaj interakcije nije značajan ni u pogledu zasebnog uticaja spola (spol:  $F = 2,519, p = 0,115$ ). Uticaj interakcije nije značajan ni u pogledu zasebnog uticaja dominantne osobine nastavnika autoritativnost – kooperativnost na uključenost učenika u nastavu (DomAK:  $F = 0,004, p = 0,952$ ). S obzirom da osobine nastavnika autoritativnost – kooperativnost i spol, kao i zasebni uticaj spola i navedenih osobina ne utiču na uključenost učenika u nastavu zaključuje se da se učenici vlastitom motivacijom, bez obzira koji je njen pokretač, uključuju u nastavu. Vlastita motivacija može biti podstaknuta obećanom nagradom za ostvaren bolji uspjeh u školi, osjećajem zadovoljstva pohvalom, osjećajem zadovoljstva zbog ispravno urađenog zadatka i osjećajem zadovoljstva zbog naučenog gradiva.

**Tabela 8** - Uticaj dominantnih osobina nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema na uključenost učenika u nastavu s obzirom na spol

Obilježja	<i>F</i>	<i>p</i>
Spol	4,489	0,036
DomNURP	0,130	0,719
DomNURP*Spol	4,110	0,045

**Legenda:** DomNURP – Normativnost - Usmjerenost na rješavanje problema kao dominantna osobina nastavnika

Uticaj interakcije je značajan (DomNURP\*spol:  $F = 4,110, p = 0,045$ ). To ukazuje da postoji značajna razlika u uticaju dominantnih osobina nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema i spola na uključenost učenika u nastavu. Uticaj

interakcije je značajan za zaseban uticaj spola na uključenost učenika u nastavu (spol:  $F = 4,489$ ,  $p = 0,036$ ). Uticaj interakcije nije značajan za zaseban uticaj dominantne osobine nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema na uključenost učenika u nastavu (DomNURP:  $F = 0,130$ ,  $p = 0,719$ ). Iz dobijenih rezultata istraživanja vidimo da dominantna osobina nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema i spol utiču na uključenost učenika u nastavu. Razlog je u tome što učenici, bez obzira da li su muškog ili ženskog spola, uključuju u nastavu uticajem osobina nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema, jer poštujući pravila kroz rad na zadacima koji su usmjereni na rješavanje problema učenici zadatke urade u vremenu koje dobiju od nastavnika vježbajući na taj način kritičko mišljenje. Nastavnik se drži uloge koordinatora, te je fleksibilniji u poštivanju pravila. Ako učenici ne završe zadatak u vremenu koje im je dato, nastavnik produžuje rok za završetak rada sugerišući učenicima da u produžetku završe zadatak. S obzirom da se zajednički uticaj spola i dominantne osobine nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema pokazao značajnim, nastavnicima treba prezentovati nalaze istraživanja i sugerisati im da njeguju navedenu osobinu, jer ona dovodi do veće uključenosti učenika u nastavu. Spol se zasebno pokazao značajnim za uključenost u nastavu, jer je učenicima stalo da su uključeni u nastavni proces i da radom putem uključenosti postignu bolje rezultate. Veći je niz razloga zašto su učenicima oba spola potrebni bolji rezultati u radu. Razlozi su sljedeći: nastavak obrazovanja u srednjoj školi, na fakultetu i na kraju rad u budućem zanimanju, osjećaj zadovoljstva kad je roditelj i nastavnik zadovoljan radom učenika, osjećaj zadovoljstva priznanjem zbog postignutog uspjeha.

**Tabela 9** - Uticaj dominantnih osobina nastavnika emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije na uključenost učenika u nastavu s obzirom na spol

Obilježja	<i>F</i>	<i>p</i>
Spol	0,250	0,618
DomEPREN	1,282	0,260
DomEPREN*Spol	0,006	0,936

*Legenda:* DomEPREN – Emocionalno pozitivne reakcije – Emocionalno negativne reakcije kao dominantna osobina nastavnika

Uticaj interakcije nije značajan (DomEPREN\**spol*:  $F = 0,006$ ,  $p = 0,936$ ). To ukazuje da nema značajne razlike u uticaju dominantnih osobina nastavnika emocionalno pozitivne reakcije i emocionalno negativne reakcije s obzirom na spol na uključenost učenika u nastavu. Uticaj interakcije nije značajan ni u pogledu zasebnog uticaja spola na uključenost učenika u nastavu (*spol*:  $F = 0,250$ ,  $p = 0,618$ ). Uticaj interakcije nije značajan ni u pogledu zasebnog uticaja dominantne osobine nastavnika emocionalno pozitivne reakcije – emocionalno negativne reakcije na uključenost učenika u nastavu (DomEPREN:  $F = 1,282$ ,  $p = 0,260$ ). Razlog je u tome što se učenika pokreće vlastita motivacija. Ona može biti povezana sa osjećajem roditeljskog zadovoljstva uključivanjem i radom učenika u nastavi, pohvalom od strane nastavnika učeniku i njegovom roditelju, nagradom, priznanjem, kao i potrebom boljih ocjena za upis srednje škole, a kasnije i fakultete.

## ZAKLJUČAK

Iz dobijenih rezultata istraživanja vidimo da postoji značajna razlika samo u zajedničkom uticaju dominantnih osobina nastavnika normativnost – usmjerenost na rješavanje problema i spola na uključenost učenika u nastavu. Značajan je i samo zaseban uticaj spola na uključenost učenika u nastavu. U tom smislu značajne smjernice za unapređenje nastavne prakse su sljedeće:

1. Nalaze istraživanja prezentovati na nastavničkim vijećima, odjeljskim vijećima ili stručnim aktivima.
2. Razviti diskusiju sa nastavnicima o nalazima istraživanja, pogotovo o nalazima istraživanja koji su se pokazali značajnim za osobine nastavnika i uključenost učenika u nastavu.
3. Sugerisati nastavnicima da primjenjuju osobinu normativnost-usmjerenost na rješavanje problema u radu sa učenicima oba spola, jer dovodi do uključenosti učenika u nastavu.
4. Navesti nastavnicima primjere na koji način primjenjivati navedenu osobinu u radu sa učenicima. To može da uradi pedagog škole kroz savjetodavne razgovore sa nastavnicima i analize posjećenih časova.
5. Pedagog kroz praćenje savremene literature i rezultata istraživanja dobijenih ovim i drugim sličnim istraživanjima, nastavnicima treba da sugerise poboljšanje njihovog rada koje će dovesti do uključenosti i smanjiti pasivnost učenika u nastavi.

Preporuka za dalja istraživanja jeste da se istražuje ista ili slična problematika zbog komparacije rezultata. Tako bi se dobio uvid koliko su nastavnici prihvatili savjete za poboljšanje u radu sa učenicima i koliko se poboljšala uključenost učenika u nastavu korigovanjem osobina nastavnika. Budućim istraživačima sugerišemo da istražuju i problematiku uticaja roditelja na uključenost učenika u nastavu, zainteresovanost za određeni nastavni predmet i uključenost u nastavu, osobine nastavnika i učenje učenika kao i uticaj interaktivnih oblika rada na uključenost učenika u nastavu.

## LITERATURA

1. Bezinović, Petar , Iris Marušić, Zrinka Ristić Dedić (2012), *Opažanje i unapređivanje školske nastave*, Agencija za odgoj i obrazovanje - Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb
2. Dević, Ivana (2016), *Poželjne osobine nastavnika u osnovnoj školi*, diplomski rad, Diplomski sveučilišni studij pedagogije, Sveučilište u Zadru, Zadar
3. Malinić, Dušica M. (2014), *Pedagoški pristupi nastavnika u radu sa neuspješnim učenicima*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd
4. Mejovšek, Milko (2003), *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*. Naklada Slap, Jastrebarsko
5. Milas, Goran (2005), *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap, Jastrebarsko
6. Pallant, Julia (2009), *SPSS priručnik za preživljavanje. Postupni vodič kroz analizu podataka pomoću SPSS-a za Windows (verzija 15)*, prevod 3. Izdanja, Mikro knjiga, Beograd
7. Petrović-Bjekić, Dragana (1997), "Dinamičke osobine ličnosti nastavnika i uspešnost u nastavi" *Psihologija*, 1-2, str. 93-110.
8. Rimm-Kaufman, Sara, Alison Baroody, Ros Larsen, Timothy Curby, Tashia Abry (2015), "To what extent do teacher-student interaction quality and student gender contribute to fifth graders engagement in mathematics learning?", *Journal of Educational Psychology* 107(1), 170–185.
9. Rovan Daria, Nina Pavlin-Bernardić, Vesna Vlahović-Štetić (2013) "Struktura motivacijskih uvjerenja u matematici i njihova povezanost s obrazovnim ishodima", *Društvena istraživanja* 22(3), str. 475-495.



10. Rovan Daria, Katarina Šimić, Nina Pavlin-Bernardić (2017), "Odnos motivacijskih i epistemičkih uvjerenja s uključenosti učenika u učenju kemije", *Psihologijske teme* 26(3), str. 649-673.
11. Stanković-Janković, Tanja (2012), *Učenje učenja i emocije u nastavi*, Art Print, Banja Luka
12. Svedružić, Antonio (2012), "Razvoj interesa u konstruktivističkoj nastavi fizike", *Život i škola* 27(1), str. 134-152.
13. Suzić, Nenad (2003), *Osobine nastavnika i odnos učenika prema nastavi*, Treće izdanje, Teacher Training Centre, Banja Luka
14. Suzić, Nenad (2007), *Primjenjena pedagoška metodologija*, XBS, Banja Luka
15. Suzić, Nenad (2010), *Pravila pisanja naučnog rada: APA i drugi standardi*, XBS, Banja Luka
16. Šimić Šašić, Slavica, Izabela Sorić (2011), "Kvaliteta interakcije nastavnika-učenik: Povezanost s komponentama samoreguliranog učenja, ispitnom anksioznošću i školskim uspjehom", *Suvremena psihologija* 14(1), str. 35-55.
17. Vatreš, Medina (2019), *Ličnost nastavnika kao odgajatelja*. Završni magistarski rad, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo
18. Vizek-Vidović, Vlasta, Vesna Vlahović-Štetić, Majda Rijavec, Dubravka Miljković (2003), *Psihologija obrazovanja*, IEP-VERN, Zagreb

## TEACHER FEATURES AND THE INVOLVEMENT OF STUDENTS LEARNING PROCESS

Summary: This empirical research deals with the characteristics of teachers and the involvement of students learning process. The standardized instruments were used in the research: TF– teacher features and SIILP– student involvement in learning process. The research was done on a sample of 120 students of ninth grade of elementary schools. The aim of the research was to examine which teacher features influence student involvement in learning. The T-test of independent samples are compared to the results of the examination of students' involvement in learning process according to dominant teacher traits of authoritative–cooperativeness, normativity–focus on problem solving, and emotionally positive reactions–emotionally negative reactions. The results of the research showed that there was no significant difference between the total involvement of students in learning process on dominant characteristics of teachers like authoritative–cooperativeness, normativity–focus on problem solving and emotionally positive reactions–emotionally negative reactions. There was also no significant difference in the impact of teacher's dominant traits and in the success in student involvement in learning process. It was as well shown that there was no significant difference in the influence of dominant teacher traits like authoritative–cooperativeness, emotionally positive reactions–emotionally negative reactions and gender on student involvement in learning process. Only the common influence of the dominant traits of teachers normativity–orientation on problem solving and gender on the involvement of students in teaching was statistically significant. Also, the gender impact on student involvement in teaching was statistically significant as well.

Keywords: student; teacher; teacher features; involvement; interaction.

Adresa autora

Authors' address

Emina Kapić

OŠ “Skokovi”, Cazin

eminakapic@yahoo.com